

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.59.127>

УДК 811.162.1

Неонілла Баракатова,

кандидат філологічних наук, доцент, ORCID 0000-0002-7433-288X,
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України
вул. Гоголя, 29, Дніпро, 49000, Україна
e-mail: orientaln@ukr.net

**ПОЛОНІЗМИ В МОВНІЙ СТРУКТУРІ
РЕТРОРОМАНІВ А. КОКОТЮХИ**

У статті розглядаються польськомовні одиниці як елементи мовної організації тексту детективних ретророманів одного із сучасних українських письменників – А. Кокотюхи. Автор уводить полонізми переважно в монологічне й діалогічне мовлення персонажів з різною стилістичною метою: передати місцевий колорит тогочасного Львова, подати національну характеристику персонажа, його емоційний стан тощо. Продуктивність і частота використання аналізованих лексем відрізняється в різних романах циклу і безпосередньо залежить від основної його теми та кола персонажів. Польські за походженням одиниці мови вступають у різноманітні парадигматичні зв'язки і відзначаються неоднаковим ступенем адаптації в українській мові.

Ключові слова: польськомовні одиниці, міжмовні омоніми, діалектизми, мовний портрет, лексикон художнього стилю, ретророман.

Сучасний літературний процес ознаменувався появою чималої кількості нових імен, серед яких одне з чільних місць посідає А. Кокотюха. Свою літературну діяльність цей автор започаткував низкою творів у стилі «нуар» і далі залишився вірним цьому принципу: світ побачили кілька різноманітних серій – від історичних детективів до повістей для дітей. Лексичний набір мовної палітри кожного з циклів, зумовлений жанрово-стильовою й тематичною різноманітністю, відзначається певною специфікою, що є показовим і для однієї з перших серійних доробок прозаїка – ретророманів. Місцем дії всіх 7 романів серії, що охоп-

лює період від 1908 по 1918 рік, обрано Львів, історія якого відбиває формування Галичини як частини Австро-Угорської та Російської імперій і об'єднує представників різних національностей.

На етапі сьогодення спостерігається виразна тенденція до активізації лексичних одиниць польського походження у медійному просторі, мовленні публічних осіб, текстах художніх творів. Це зумовлює не лише суспільний інтерес до цієї частини актуального лексикону, а й посилену увагу науковців до особливостей функціонування таких запозичень як на рівні мовлення, так і мовотворчості загалом, що знаходить своє відображення в наукових розвідках, присвячених аналізу сучасної української мови з погляду особливостей функціонування таких одиниць. Популяризації польськомовних одиниць сприяє й творчість митців слова, до яких належить А. Кокотюха як визнаний автор чималої кількості різножанрових творів, часто об'єднаних у певні цикли.

Актуальність пропонованої наукової розвідки визначається потребою вивчення запозичених з польської мови одиниць як елементів мовної структури ретророманів А. Кокотюхи, творчість якого є цілкомитовито недослідженою в лінгвістичному аспекті.

Предметом багатьох наукових розвідок у славистиці були й залишаються українсько-польські мовні контакти. Так, А. Вінценз розглядав окремі аспекти загальної проблеми українсько-польських мовних контактів [1]. Інші науковці приділяли увагу аналізу полонізмів у вузькоспеціальних галузях: М. Худаш [16], В. Титаренко [14] вивчали такі елементи в українських юридичних документах різних історичних періодів, І. Сабадош простежив українсько-польську взаємодію на прикладі ботанічної лексики [13]. Характер запозичень із польської мови в українську XVI – першої половини XVII ст. з'ясовувала у своїй науковій розвідці Л. В. Гонтарук [2], а дослідниця Н. П. Романова аналізувала українсько-польські зв'язки в словотворі [12].

Проникнення польськомовних елементів в українську мову відбувалося не лише на рівні мовлення, але й на рівні мови як знакової системи, що відбивалося в мовотворчості певних майстрів письменства. Дослідженню функціонування полонізмів у мовній канві творів українських майстрів слова присвячено чимало наукових праць, зокре-

ма Н. Місяць розглядала польські за походженням лексеми у творчості Лесі Українки [10] та Ліни Костенко [11], Н. М. Тома – у працях Петра Могили [15].

Поява сучасних творів української художньої літератури дає новий матеріал для наукових розвідок. Багатий і цікавий матеріал щодо вивчення польськомовних елементів у структурі художнього тексту являє собою творчість А. Кокотюхи – автора кількох десятків різножанрових творів.

Метою нашої статті є дослідити роль і місце полонізмів у мовній структурі детективних ретророманів А. Кокотюхи.

Використання безпосередніх запозичень з польської мови у мовній канві своїх творів сам автор пояснює в шістнадцятому коментарі до першого роману з цього циклу «Адвокат із Личаківської: «Увага! Тут і далі в романі герої однаково вільно спілкуються польською, німецькою, українською мовами, а також використовують російську та ідиш. Епізодичне вживання будь-яких інших мов буде подаватися в окремому перекладі» [3, с. 278]. Однак, як свідчить подальший аналіз полонійної лексики, насправді в більшості випадків використання таких одиниць мови, особливо якщо йдеться про читачів з тих регіонів, де польська мова не є аж настільки поширеною, аби її розуміли всі реципієнти текстів ретророманів, необхідним є додаткові роз'яснення чи коментарі.

Кожен з романів характеризується певним набором польських лексем, частина з яких є спільним лексичним фондом усього циклу. До цього кола можна віднести переважно побутовізми, напр.: *камізелька* «жилет» [4, с. 14; 6, с. 19], *фотель* «крісло» [4, с. 14; 6, с. 96], *філіжанка* «чашка» [4, с. 238; 8, с. 49], *пляцки* «деруни» [4, с. 120; 8, с. 240], *кнайпа* «закусочна, пивничка, забігайлівка» [3, с. 50; 8, с. 135; 9, с. 110], *пльотка* «плітка» [9, с. 56]; *перекуска* «закуска» [3, с. 35; 4, с. 99]; *креденс* «буфет» [6, с. 62; 5, с. 168]; *файка* «люлька» [5, с. 196; 7, с. 156] тощо. Такі вкраплення трапляються, однак, у мовних партіях персонажів різних національностей, а не тільки поляків, що дозволяє авторові створити ефект «мови львів'ян» як певної спільноти. Якщо ж говорити про їхню появу в мові самого А. Кокотюхи, то здебільшого він послуговується ними як абсолютними синонімами

до українських лексем. Так, наприклад, можемо спостерігати паралельне використання таких слів, як *фотель* [6, с. 63] і *крісло* [6, с. 64]; *келишок* [5, с. 138] і *чарка* [5, с. 105]; *камізелька* [9, с. 21] і *жилет* [9, с. 24]; *маринарка* [3, с. 75] і *піджак* [4, с. 62; 8, с. 38, 94]; *пляцки* [8, с. 240] і *деруни* [8, с. 240], *пантофлі* [5, с. 142] і *капці* [5, с. 194].

Доволі продуктивною групою запозичень з польської мови, вживаних у текстах серії «Ретророман» паралельно із нормативними для української мови одиницями, є назви приміщень і споруд, як-от: *пивниця* [8, с. 81] і *підвал* [8, с. 261]; *бюро* [3, с. 185] і *контора* [3, с. 78]; *двірець* [9, с. 48] і *вокзал* [7, с. 214] та ін. Така ж ситуація склалась зі залученням назв істот, зокрема: *курва* [5, с. 146; 7, с. 165] і *повія* [6, с. 105, 144; 7, с. 65, 87]; *кобета* [9, с. 48, 50] і *жінка* [4, с. 71; 6, с. 144]; *ідійот* [4, с. 136; 8, с. 149, 205; 9, с. 123] та *ідіот* [9, с. 207]. Використання таких одиниць є засобом урізноманітнення авторської оповіді, про що свідчить їхнє почергове вживання на одній сторінці, а то й у суміжних реченнях, напр. *бабця* [3, с. 7, 8] і *бабуся* [3, с. 7, 8]: *Ще заставши бабцю й поговоривши з нею, зрозуміла не дуже прийнятну для себе істину: та жила неквапом. Від життя бабуся брала лише те, що лежало на поверхні... [3, с. 7]; Дівчині вже виповнилося п'ятнадцять, вона відчувала себе досить дорослою, аби на рівних обговорювати з бабусяю подібні речі...; Бабця могла собі дозволити нікуди не квапитися [3, с. 8].* Часом А. Кокотюха надає полонізмам невластивих їм у польській мові значень, семантично переосмислюючи українські відповідники, що можемо спостерігати на прикладі *колежанка* [3, с. 189] і *подруга* [3, с. 190]. Так, *koleżanka* польською мовою означає «товаришка, приятелька, подруга», тоді як письменник має на увазі радше «партнерка», протиставляючи йому українське слово: *Ми не були близькими подругами. При тому вона вважала мене своєю довіреною особою. Мені довірялося те, чого не довіриши колежанці, навіть тій, яку знаєш змалечку [3, с. 189]; Подруги тим не переймаються. Для того існують партнерки [3, с. 190].* Хоча, звісно, в інших випадках письменник може вживати цей фемінітив у його прямому значенні «колега, співробітниця»: *Інакше панна Миккульська сприймалася б звичайною шльондрою, котра відрізняється від колежанок тим, що продає себе не так для заробітку, як в інте-*

ресак безпеки імперії [6, с. 105]. При цьому спостерігаємо адаптацію звукового оформлення слова до фонетичного ладу української мови, що наближає його до українських лексем, попри некодифікований її характер, адже сучасною літературною нормою передбачено передавати таку семантику іменником спільного роду колега. Залучення таких одиниць до лексики ретророманів може пояснюватися не в останню чергу також модою на гендерну рівність у сучасному українському суспільстві.

Субстантиви *колега* [8, с. 110] і *товариш* [4, с. 31; 4, с. 145] найчастіше постають у текстах творів циклу «Ретророман» також як абсолютні синоніми, що створює певні труднощі для сприйняття їхнього змісту читачами з тих територій, де позначення приятельських стосунків зазвичай відбувається іншими лексичними засобами: *Не кинув колегу в біді, тим більше – такого, як Йозеф* [5, с. 142] (письменник тут характеризує вчинок адвоката Кліма Кошового стосовно його товариша стоматолога Йозефа Шацького). Варто зазначити, що для називання осіб, які перебувають у дружніх стосунках, автор послуговується також українськими літературними назвами, як-от: *Гаразд, запитаю інакше: якщо в панни Агнелі було мало щирих, справжніх друзів, вона напевне мала багато ворогів?* [3, с. 126]; *Перед тим вступив до мого товариша додому сам пан редактор «Кур'єра»* [4, с. 33]. Виявивши себе добрим знавцем польських запозичень як елементів галицького діалекту, А. Кокотюха водночас дещо спантеличує не обізнаних з цією говіркою читачів, які звикли до семантики слова колега як «товариш по спільній роботі, навчанню; особа тієї самої професії», особливо в тих випадках, коли цією лексемою автор позначає обидва факти дійсності. Наприклад, у реченні *Словом, за якийсь час приносить той пан Генік моєму колезі свіже число тієї ж самої газети, «Кур'єр Львовські»* [4, с. 33] іменник *колега* використав візник Захар Гнатишин, переповідаючи Кошовому ситуацію, в яку потрапив після запровадження у Львові трамвая на електричній тязі інший, не знайомий йому, кучер із багаторічним досвідом. Натомість в іншому випадку, а саме: *...дантист не міг пересуватися інакше, крім як підтюпцем, і раз по раз зупинявся, вітаючись та перекидаючись кількома фразами з черговим колегою* [9, с. 52], лише

дуже уважний читач зверне увагу на контекст цієї фрази, оскільки кількома реченнями вище А. Кокотюха наводить неодноразово повторювану в різних романах фразу-характеристику надзвичайної товаришкості Йозефа Шацького: *Перше, що почув від нього Клим: «Половина міста знає Шацького, інших Шацький знає сам»* [9, с. 52], у такий спосіб даючи нам зрозуміти, що йдеться тут про приятельські стосунки, адже весь Львів не може бути представлений виключно особами стоматологічного фаху. У подібних ситуаціях, очевидно, варто говорити про контекстуальну омонімію українських та польських лексем.

Розширення семантики лексеми *колега* порівняно зі словниковим тлумаченням відбувається також засобом контексту. Так, А. Кокотюха доповнює її значенням «однодумець, товариш за спільними ідейно-політичними поглядами», нетиповість якого сам автор підкреслює навіть графічним способом, виділяючи аналізований іменник курсивом, напр.: *У відповідь почув: мовляв, це розходиться з декларованими прагненнями мати національну автономію, бо самостійність, про яку торочать колеги Кошового, виключає вірнопідданість* [5, с. 150]. Очевидно, такі випадки можна тлумачити як контекстуальну лексичну синонімію мовних одиниць *колега* – *однодумець*.

Доволі продуктивним елементом польського лексикону в текстах ретророманів виступає лексема *вар'ят* [4, с. 178, 180, 185; 6, с. 146, 147, 169; 7, с. 78, 85; 9, с. 179], що перекладається як «божевільний». Його використання не обмежується якимось одним з творів, але особливою частотою відзначається детектив «Різнюк з Городоцької», пояснення чому знаходимо в самому сюжеті, який приводить Кошового та його друга Йозефа Шацького в стіни психіатричної лікарні. Тому цілковито закономірним є виникнення цілого синонімічного ряду, що складається переважно із субстантивованих прикметників української мови: *божевільний* [9, с. 61, 62, 88, 92, 118, 126, 209]; *душевнохворий* [9, с. 61, 88, 101, 102, 162], *причинний* [9, с. 161], *одержимий* [9, с. 82], *слабий розумом* [9, с. 101], за допомогою яких збудовано авторську оповідь і репліки діючих осіб, тоді як полонізм *вар'ят*, а також похідні від нього (*вар'ювати* [9, с. 197], *звар'ювати* [3, с. 163; 9, с. 120]) звучить виключно з уст персонажів-львів'ян. Лише в їхньому

мовленні спостерігаємо також використання польського фразеологізма з цим складником: *грати вар'ята* [3, с. 127, 163, 228; 4, с. 130; 5, с. 53, 135, 162; 7, с. 234; 8, с. 9].

В усій серії А. Кокотюха використовує також інші одиниці польської мови: *смаколики* «ласощі, смакота» [9, с. 193], *гратуляції* «привітання, поздоровлення» [9, с. 56], *фацет* «тип, чолов'яга» [7, с. 7; 8, с. 124; 9, с. 124], *ипацерувати (ипацірувати)* «прогулюватися, гуляти» [4, с. 175; 9, с. 159], *перекуска* «закуска» [3, с. 35; 4, с. 99], *конфітюр* «варення» [3, с. 52, 123], *офірувати* «пожертвувати, подарувати» [3, с. 57; 6, с. 237], *евентуально* «можливо, якщо знадобиться, у разі чого» [3, с. 134], *імпреза* «захід» [3, с. 160], *зафундувати* «заснувати, організувати» [3, с. 187], *візитівка* [3, с. 127; 8, с. 85, 210], *гадула* «базікало, торохтій» [4, с. 39], *не кремпуїся* «не соромся» [4, с. 40], *тлустий* «товстий, грубий» [4, с. 47; 4, с. 191], *зграбний* «стрункий, граційний, витончений» [4, с. 71], *сурдут* «сюртук» [5, с. 237], *бздур* «нісенітниця, дурниця» [6, с. 205; 5, с. 87], *гробівець* «склеп» [7, с. 6], *кав'яр* «ікра риби» [6, с. 89], *бардзо* «дуже» [6, с. 23], *атракція* «щось привабливе, цікаве» [8, с. 214], *карк* «задня частина шії» [8, с. 141], *розсіл* [8, с. 192] «бульйон», *гоноровий* [8, с. 123] «гідний», *пощо* «навіщо» [3, с. 225; 4, с. 50, 195; 5, с. 93, 141, 171, 217, 240; 6, с. 152, 158; 7, с. 46, 85, 120, 147; 8, с. 60; 9, с. 168] та ін. Усі вони створюють ефект присутності читача «в тому місці в ті часи», оскільки їх уживають переважно діючі особи як у монологічному, так і в діалогічному мовленні. Проте загальна кількість одиниць польського походження і продуктивність їхнього вживання в тому чи тому ретроромані вар'юється в широкому діапазоні – від декількох слів до кількох десятків лексем, що залежить від набору другорядних персонажів, безпосередньої теми детективу, навіть від порядку виходу друком роману.

Особливо виразно відтворюють колорит тогочасного Львова ті полонізми, графічний запис яких засобами української мови передає специфіку польської орфоєпії, напр.: *крулевна* [4, с. 98], *бардзо* [4, с. 155; 6, с. 23], *колегі* [4, с. 218], *паньство* [3, с. 258; 9, с. 28], *почєлі* [3, с. 65], *ціхо* [3, с. 70, 244; 8, с. 143], *щєстя* [3, с. 134] *на тамту пивницю* [8, с. 198], *тамтого кельнера* [5, с. 44], *тамту пригоду* [9,

с. 112] тощо. Переважна більшість таких лексем не потребує додаткового тлумачення (виняток з наведених вище становить хіба що займенник *тамтий* – від польського *tamten* «той»), до того ж остаточно їхня семантика викристалізовується через уживання поспіль українського відповідника, як-от: *Та ніц мені від вас не треба... Особисто мені – нічого!* [3, с. 54], а надто повторенням тих самих конструкцій: *На початку нашої розмови ви спершу сказали – вам від мене ніц не треба. Й відразу додали, наголосили навіть: особисто вам – нічого* [3, с. 61]. Подеколи значення полонізмів розкривається через антонімічне протиставлення з українськими лексемами, напр.: *...ви люксусово все провернули. Але, але, але... Погано, панове* [4, с. 207].

Мовлення деяких епізодичних персонажів всуціль пересипане як семантичними, так і фонетичними полонізмами, що створює ефект новизни, контрасту порівняно з авторською мовою, а також дає непряму вказівку на їхню національну належність, напр.: – *Панунцію злотий, а дай цигаретку припалити...Та ти такий файнюський...* [4, с. 183]; *Утой сьлічний пан то мені дасть припалити. В пана файний аницуг. Певно, в магістрати працює? Альбо на кулеї? Я би мугла вас забавити* [4, с. 184]; *Моя кров для такого слічного панка ніц не значить? – гаркнув Дзідзьо* [8, с. 142]. Почасти польський колорит створюють навіть не лексеми, а побудова фрази, порядок слів у ній: *Прошу дуже* [7, с. 68] (пор.: *Proszę bardzo*); *То є дуже файно...* [3, с. 184] (*To jest bardzo fajnie*). У такий спосіб А. Кокотюха підкреслює не лише маргінальний білінгвізм певних соціальних прошарків (зокрема повій), а й демонструє пов'язану з ним практику «спонтанного перемикання кодів».

Намагання А. Кокотюхи максимально точно передати мовний колорит Львова початку ХХ ст. іноді призводить до появи в текстах детективних ретророманів міжмовних омонімів, а отже, й неоднозначного трактування змісту таких мовних одиниць. Так, напр., у словосполученнях типу *правдивий адвокат* [3, с. 68] прикметник (від польського *prawdziwy* «справжній, дійсний») сприймається, насамперед, із значенням «який говорить правду; чесний, справедливий», а не «справжній, явний // правильний», як це буває в інших випадках уживання автором цього слова, пор.: *Дозвольте розказати вам*

історію, не називаючи жодних імен... Вона коротка, не надто пристойна, але правдива [3, с. 173]; То, прошу дуже, правдива бомба [3, с. 101]; Маєте погану вдачу – витягати на поверхню різний бруд. Він виявляється правдивим [3, с. 174]. Подібну ситуацію спостерігаємо також і з прислівником вигідно «з вигодою, користю, зиском», що є міжмовним омонімом до польського *wygodnie* «зручно», напр.: Тут говорити не вигідно, бо ходитимуть клієнти і заважатимуть [3, с. 48]; Коли вам вигідно будь-де, заїдемо до найближчої [3, с. 123]. Доречним було б умістити в коментарях до кожного з романів або принаймні як примітку на сторінці тлумачення слова *дорожка*, яке читач може сприйняти у звичному для всіх носіїв української мови значенні «1. Зменшено-пестливе до дорога; 2. Штучно створена вузька дорога (у парках, садах і т. ін.); 3. Вузький, довгий килим або товста тканина такої самої форми, що використовується як постілка», а відсутність чергування о // і у відкритих і закритих складах витлумачити як діалектну фонетичну рису, однак автор має на увазі польське *drożka* «дрожки, екіпаж; візник», напр.: *Гайда, дорожка за два квартали* [8, с. 192]; *Скакайте в дорожку!* [4, с. 30]; *Вони сіли в дорожку* [3, с. 136]; *Каретою Тима гучно охрестив невеличку дорожку, якою правив мовчазний візник* [9, с. 122]; *Дорожка ніби тут, не відпускали* [8, с. 202]; *Йдіть уже, дорожка на дворі* [8, с. 207]; *...вбивця тищав у нього револьверним дулом, змушуючи сісти в дорожку* [5, с. 192].

Категорію міжмовних польсько-українських омонімів у ретророманах А. Кокотюха доповнює також дієслівними одиницями. Зокрема, *лапати* в українській літературній мові тісно пов'язане з певним соматизмом і означає «торкати, хапати що-небудь рукою (руками) // дотиками рук розшукувати що-небудь у темряві», натомість поляки послуговуються ним у більш широкому значенні (*łapać* – «ловити, хапати»). Незнання семантичного підґрунтя цієї вербальної одиниці може призвести до виникнення у читача хибного розуміння описаних дій, напр.: *Допоміг запати вбивцю* [5, с. 109]; *Йому ж бо доповіли вже, що запали вбивцю* [3, с. 68]; *Значить, троє досвідчених, шанованих у своєму середовищі чоловіків не змогли до пуття запати звичайного злидня* [8, с. 194], оскільки гра слів спричиняє асоціацію зі сленговим значенням «чплятися, розпускати руки», як-от: *Тоді Ціпу*

тре лапати вже! [4, с. 189]; Але не можна отак заходити й лапати шляхетних панянок [6, с. 156]. І лише в поодиноких випадках автору вдається уникнути такої двозначності, зокрема тоді, коли, напр., в одному мікротексті маємо український і польський відповідники: *Слухайте, були б то справжні, не батярські лови, поліція б уже спійма-ла злодія. Бачте, площа невелика. Виходів з неї небагато. Ззовні лапати втікача просто* [4, с. 43].

До появи міжмовних омонімів призводить намагання фонетичної адаптації полонізмів, і зокрема лексеми *cześć*, в якій останні два шиплячих транслітеровані подібно до інших випадків передачі таких звукосполучень (пор.: *radość* – *радість*, *szczerłość* – *щирість*, *sprawiedliwość* – *справедливість*, *rozbieżność* – *розбіжність*, *pracowitość* – *працьовитість*, *miejsowość* – *місцевість*). Однак, А. Кокотюха вживає це слово виключно в значенні вигука із значенням неформального привітання чи прощання, як це прийнято в польському середовищі, зі звичаями якого, на жаль, не знайома більшість поціновувачів його творчості. Це створює певні перцептивні труднощі, проте добре передає місцевий колорит Львова через мовлення його мешканців. Напр.: – *Честь, шановна пані, – сказав він, уклонившись так галантно, як міг* [3, с. 147]; *У відповідь почув : «Честь!», і товариші на козлах розкланялися один одному* [4, с. 33]. Більшість контекстів, у які введено цей лексичний елемент, не просто не дозволяють витлумачити його як етикетний імператив, але й створюють ефект подвійного витлумачення семантики слова, як-от:

– *Повертаєте зброю...*

– *Пан цивільна людина. Завше носили її для впевненості в собі. Чи – для забави. Або й так, і так. Честь* [7, с. 185], де згадка про цивільних осіб наводить на думку, що людина зі зброєю здатна почуватися дещо наближеною до військових, хоча б поведінкою й манерами, а отже, і використовувати усічену форму прощання військових «Честь маю!». Такі ж асоціації може викликати й опис жестів, притаманних особам цієї професії, напр.: – *За перепрошенням, – Безбровий приклад два пальці до скроні, відсалютував. – Честь* [6, с. 145].

Мовний портрет деяких персонажів А. Кокотюха малює через залучення до їхнього мовлення запозичених з польської мови сталих

виразів: *Її б шляк трафив* [3, с. 141]; – *Пся крєв, – кельнер потер місце, куди тицьнуло дуло* [6, с. 3149]; *Тамтєшня публіка, котра все-редині, ваше боксування має в носі* [8, с. 138]. Переважна більшість таких одиниць має виразно знижену експресію, як-от: *Ви що тут влаштували, пся крєв! Що це за іграшки, курва мама! Бардзо вивертай, скурвий сину!* [4, с. 154]; *Її не цікавитиме, задля якої холєри коханець, наречений чи законний муж контактує з курвами* [9, с. 162]. Це створює ефект спонтанного мовлення, коли людина неспішно переходить на рідну мову, а отже, є непрямую характеристикою національної належності означеної діючої особи.

Якщо говорити про фіксацію таких елементів у мові головного героя, то їхня поява є, по-перше, ознакою певної адаптації киянина за народженням Кліма до львівського середовища, оскільки вони стають частиною його лексики лише через кілька років постійного перебування у Львові (отже, і не в перших книгах циклу, а в кількох останніх), а по-друге, все-таки виступають переважно у внутрішніх монологіях Кошового, напр.: *Знову глянув на годинник. Пся крєв, ще трохи – і він уже запізниться на збори!* [7, с. 10]; *Усе зрозумів. Така проста підказка, пся крєв...* [7, с. 203]. Як говорить сам автор, «місто перемогло його, зануривши у свої звичаї, мовне розмаїття» [3, с. 79].

У деяких випадках уживання одиниць польської мови в українськомовному тексті романів аналізованої серії засвідчує типовий процес адаптації іншомовних лексем на графічному, фонетичному і граматичному рівнях, які, однак, закономірно залишаються обмеженими вживанням на певній території, тобто поповнюють не загальномовний лексикон, а лише розряд територіальних діалектизмів. Так, напр., голосний *є* у відкритих складах польської мови в українській передається через *е* або *і*, що є одним із способів розмежування фонетичних запозичень і діалектних лексем: *холєра* [6, с. 35; 9, с. 107] і *холєра* [9, с. 162]; *колежанка* [3, с. 89; 6, с. 91, 162, 234]; *кобєта* [9, с. 48, 50] і *кобіта* [4, с. 41] чи навіть зазнають властивого галицькому діалекту укання, як-от: *кубіта* [8, с. 62, 125, 201]. Дієслова у формі минулого часу набувають питомо українських суфіксів: *видів* [8, с. 196] із семантикою «бачив» (пор. *widział*).

У результаті спостережень над виявленими фактами мови вста-

новлено, що полонізми автор уводить переважно в монологічне й діалогічне мовлення персонажів з різною стилістичною метою: передати місцевий колорит тогочасного Львова, подати національну характеристику персонажа, його емоційний стан тощо. Семантика польськомовних лексем найчастіше розкривається контекстуальними засобами, оскільки саме оточення слова допомагає виявити розширення значення слова, його переосмислення чи формування парадигматичних зв'язків – синонімії, антонімії, міжмовної омонімії тощо. Однак у певних випадках залучення польських за походженням одиниць утруднює розуміння тексту, особливо читачам з тих регіонів, де польська мова має менше поширення. У такому разі корисним видається додавання таких лексем у прикінцеві коментарі до тексту кожного з романів.

Попри те, що більша частина полонізмів уводиться в текст із пристосуванням до українських звукових і граматичних традицій, фонетично неадаптовані одиниці не лише створюють мовний портрет персонажа, а й особливо виразно відтворюють колорит львівського урбанолекту як різновиду української мови міста. Подеколи спостерігаємо поповнення діалектного словника за рахунок таких лексем та навіть фразеологічних зворотів, що є одним з проявів взаємозбагачення мов та представляє авторський стиль, орієнтований на діалектну мову. При цьому може відбуватися граматична адаптація запозичених з іншої мови слів. Частиномовний статус виявлених фактів мови дозволяє говорити про актуалізацію переважно самостійних частин мови і зрідка етикетних інтер'єктивів.

Таким чином, вивчення інших некодифікованих елементів лексики ретророманів львівського циклу А. Кокотюхи становить перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. *Вінценз А.* До проблеми українсько-польських мовних контактів / А. Вінценз // *Мовознавство*. – 1991. – № 5. – С. 37–41.
2. *Гонтарук Л. В.* Характер запозичень із польської мови в українську XVI – першої половини XVII ст. / Л. В. Гонтарук // *Проблеми слов'язнознавства*. – 2004. – Випуск 54. – С. 78–103.

3. *Кокотюха А. А.* Автомобіль із Пекарської: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2015. – 283 с.
4. *Кокотюха А. А.* Адвокат із Личаківської: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2015. – 283 с.
5. *Кокотюха А. А.* Втікач із Бригідок: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2017. – 283 с.
6. *Кокотюха А. А.* Коханка з площі Ринок: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2016. – 282 с.
7. *Кокотюха А. А.* Офіцер із Стрийського парку: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2017. – 283 с.
8. *Кокотюха А. А.* Привид з Валової: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2015. – 283 с.
9. *Кокотюха А. А.* Різник із Городоцької: роман / А. Кокотюха. – Харків : Фоліо, 2016. – 250 с.
10. *Місяць Н.* Полонізми в поетичній та епістолярній спадщині Лесі Українки / Н. Місяць // Українська полоністика. – 2008. – № 5. – С. 174–189.
11. *Місяць Н.* Полонізми в творах Ліни Костенко / Н. Місяць // Українська полоністика. – 2009. – Вип. 6. – С. 145–157.
12. *Романова Н. П.* Вивчення українсько-польських мовних контактів у слов'янській філологічній науці / Н. П. Романова // Мовознавство. – 1972. – № 4. – С. 41–50.
13. *Сабадош І.* Українсько-польська взаємодія в ботанічній лексиці / І. Сабадош // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim.* – Białystok, 1995. – С. 87–97.
14. *Титаренко В. М.* Побутова лексика польського походження в північно-українських пам'ятках XVI–XVII ст. (на матеріалі текстів ділового стилю) / А. Титаренко // Українська полоністика. – 2007. – Вип. 3–4. – С. 248–256.
15. *Тома Н. М.* Лексичні польські запозичення в мовотворчості Петра Могили / Н. Тома // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2011. – № 22. – С. 58–71.
16. *Худаш М. Л.* Спостереження над лексичними полонізмами в українській активній мові кінця XVI – поч. XVII ст. / М. Л. Худаш // Дослідження і матеріали з української мови. – Т. III. – Київ, 1960. – С. 121–139.

References

1. Vintsenz, A. (1991). Do problemy ukraïnsko-polskykh movnykh kontaktiv [To the problem of Ukrainian-Polish language contacts]. *Movoznavstvo-Linguistics*, 5, 37-41. [In Ukrainian].

2. Hontaruk, L. V. (2004). Kharakter zapozychen iz polskoi movy v ukrainsku XVI - pershoi polovyny XVII st. [The nature of borrowings from Polish into Ukrainian XVI - first half of XVII century]. *Problemy slovianoznavstva-Problems of Slavic studies*, 54, 78-103. [In Ukrainian].

3. Kokotiukha, A. A. (2015). Avtomobil iz Pekarskoi: roman [The car from Pekarska: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

4. Kokotiukha, A. A. (2015). Advokat iz Lychakivskoi: roman [Lawyer from Lychakivska: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

5. Kokotiukha, A. A. (2017). Vtikach iz Bryhidok: roman [Runaway from Brigidki: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

6. Kokotiukha, A. A. (2016). Kokhanka z ploshchi Rynok: roman [Mistress from the Market Square: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

7. Kokotiukha, A. A. (2017). Ofitser iz Stryiskoho parku: roman [An officer from Stryj Park: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

8. Kokotiukha, A. A. (2015). Pryvyd z Valovoi: roman [Ghost from Gross: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

9. Kokotiukha, A. A. (2016). Riznyk iz Horodotskoi: roman [Butcher from Gorodotskaya: a novel]. Kharkiv, Ukraine: Folio. [In Ukrainian].

10. Misiats, N. (2008). Polonizmy v poetychnii ta epistolarnii spadshchyni Lesi Ukrainky [Polonisms in the poetic and epistolary heritage of Lesya Ukrainka]. *Ukrainska polonistyka-Ukrainian Polish studies*, 5, 174-189. [In Ukrainian].

11. Misiats, N. (2009). Polonizmy v tvorakh Liny Kostenko [Polonisms in the works of Lina Kostenko]. *Ukrainska polonistyka-Ukrainian Polish studies*, 6, 145-157. [In Ukrainian].

12. Romanova, N. P. (1972). Vychennia ukrainsko-polskykh movnykh kontaktiv u slovianskii filolohichnii nautsi [Study of Ukrainian-Polish language contacts in Slavic philological science]. *Movoznavstvo-Linguistics*, 4, 41-50. [In Ukrainian].

13. Sabadosh, I. (1995). Ukrainsko-polska vzaiemodiia v botanichnii leksytsi [Ukrainian-Polish interaction in botanical vocabulary]. *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim-Research of dialects and onomastics on the Polish-East Slavic border*, 87-97. [In Polish].

14. Tytarenko, V. M. (2007). Pobutova leksyka polskoho pokhodzhennia v pivnichnoukrainskykh pamiatkakh XVI-XVII st. (na materiali tekstiv dilovoho stylu) [Household vocabulary of Polish origin in the northern Ukrainian monuments of the XVI-XVII centuries (based on business style texts)]. *Ukrainska polonistyka-Ukrainian Polish studies*, 3-4, 248-256. [In Ukrainian].

15. Toma, N. M. (2011). Leksychni polski zapozychennia v movotvorchosti

Petra Mohyly [Lexical Polish borrowings in the language of Peter the Great]. *Aktualni problemy ukraïnskoi linhvistyky: teoriia i praktyka-Current problems of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 22, 58-71. [In Ukrainian].

16. Khudash, M. L. (1960). Sposterezhennia nad leksychnymy polonizamy v ukraïnskii aktovii movi kintsia XVI - poch. XVII st. [Observations on lexical Polonisms in the Ukrainian act language of the end of the XVI - beginning XVII century]. *Doslidzhennia i materialy z ukraïnskoi movy-Research and materials on the Ukrainian language*, 3, 121-139. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.04.2020 р.

Neonilla Barakatova,

Candidate of Philology, Associate Professor, ORCID 0000-0002-7433-288X,
Dnipropetrovsk Regional Institute for Public Administration, National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine

29, Hohol st., Dnipro, 49000, Ukraine

e-mail: orientaln@ukr.net

Polonizms in the Language Structure of Andrii Kokotyukha's Retronovels

The article discusses Polish-language units as the elements of the linguistic organization of the text of the detective retronovels by one of the contemporary Ukrainian writers – Andrii Kokotyukha. These units predominantly belong to a household sphere and are usually units of independent parts of the language, although occasionally minor words and exclamations, as well as phraseological references, are sometimes encountered. The author introduces polonisms, mainly, in the monologic and dialogical speech of the characters with the different stylistic purpose: to show the local flavor of then Lviv, to present the sensitivities of a character, his/her emotional state and so on. Author's speech is characterized by low productivity of using Polish-language tokens – their use is a way to avoid repetition, diversify the author's story, etc.

The productivity and frequency of the use of the analyzed lexemes differs in different novels of the series – from a few words to a few dozen and depend directly on its main theme and the range of characters. Polish-language units of origin have a variety of paradigmatic relationships (synonymy, antonymy, homonymy, extension of the meaning or the word) and vary in degrees of adaptation in the Ukrainian language. Phonetic polonisms are one of the sources of replenishment

of the dialectal dictionary of the Ukrainian language and serve as a means of linguistic characterization of an actor.

The partial linguistic status of all the revealed facts of language allows to speak about actualization of mainly independent parts of language and only occasionally etiquette interjections.

Polish-language elements in the texts of the Lviv series of the detective retronovels by A. Kokotyukha are the means to enrich the lexicon of the artistic style and often help readers to understand the context skillfully created by the author.

Keywords: Polish-speaking units, inter-lingual homonyms, dialect words, language portrait, artistic style lexicon, retronovel.